

Giovanni Cesca

CONEIXEMENT, SUBSTÀNCIA,
EXPERIÈNCIA.

PROBLEMES DE METAFÍSICA CLÀSSICA

EDICIONS ENOANDA

ÍNDEX

La relativitat del coneixement	1
El concepte de substància	39
Les causes finals	58
La metempírica	91

LA RELATIVITAT DEL CONEIXEMENT

1.— La principal i més important de les qüestions de les quals s'ocupa la gnoseologia és la del valor de la cognició, perquè de la solució d'aquesta qüestió en depèn el lloc i la importància que li pertoca entre les ciències filosòfiques. Aquesta part de la filosofia, en efecte, és la base i la introducció de totes les altres, precisament perquè dona una solució a l'interrogant sobre el valor del coneixement, perquè mostra quin és el valor dels resultats de les teories a les quals arriben les ciències filosòfiques i quins són els problemes que poden solucionar. Sense la gnoseologia, la filosofia estaria mancada de tot fonament ferm i de tota meta precisa. D'aquí prové la importància que el problema del valor del coneixement ha adquirit ara, importància demostrada també pel fet que les diverses escoles filosòfiques es troben constretes a buscar-ne una solució.

Dues són les respostes principals a les quals s'arribà en l'anàlisi del problema del coneixement: la del dogmatisme i la del criticisme; mentre que la primera sostenia que la cognició té un valor absolut i que nosaltres arribem a conèixer les coses en si, la segona mostrava, en canvi, que la cognició té un valor relatiu i que coneixem les coses només com ens apareixen a nosaltres. Quina d'aquestes opcions és vàlida, és el que volem investigar en aquest treball, en què examinarem el valor del coneixement humà. Per poder tenir èxit en aquesta

CONEIXEMENT, SUBSTÀNCIA, EXPERIÈNCIA

tasca, primer de tot haurem d'analitzar què és la cognició i de quins elements és composta: només després d'aquest examen ens serà possible obtenir una solució justa al nostre problema.

Què és el coneixement? És un estat especial de consciència que es distingeix de l'emoció i de la voluntat perquè, mentre que aquesta denota una tendència nostra cap a alguna cosa i aquella expressa el nostre estat subjectiu, la cognició, en canvi, expressa una relació nostra amb les coses exteriors que actuen sobre nosaltres mateixos. Aquesta relació no ens és donada, però, exclusivament per la cognició. Tenim altres estats de consciència en els quals, per bé que de manera diferent, aquesta no deixa de mostrar-se'ns: així, per exemple, en els pensaments, en les imatges, en les idees; per això hem d'investigar en què es distingeixen aquests productes de la funció intel·lectual de les autèntiques cognicions. Realment, entre unes i altres hi ha una diferència bastant òbvia, perquè les autèntiques cognicions sempre són objectives, es refereixen a un objecte exterior que ha entrat en relació amb nosaltres, mentre que els pensaments i les imatges són productes lliures de la nostra ment sense cap connexió amb els objectes, amb el qual, mentre que podem pensar qualsevol cosa real o imaginària, possible o impossible, només podem conèixer les coses existents. Per tant, conèixer vol dir tenir coneixement dels objectes tal com són, i no podem afirmar que coneixem res quan no posseïm una representació adequada de la seva naturalesa.

Si la cognició no es pot confondre amb el pensament, això no implica que l'una i l'altre siguin coses oposades entre si, al contrari, el pensament és sempre un element de la cognició: aquest però, no és suficient per ell sol per generar la cognició, perquè es demana un altre factor. Aquest factor és

LA RELATIVITAT DEL CONEIXEMENT

la sensació. Però la sensació per ella sola tampoc pot constituir un coneixement, que només s'obté quan cooperen alhora tots dos factors; de manera que ni pensament sol ni sensació sola ens donen una autèntica cognició. I, realment, la sensació no és més que un estat nostre subjectiu en el qual som conscients d'un canvi en la nostra consciència producte d'una afecció exterior; i d'aquesta no en podem recavar cap representació clara i determinada de l'objecte que ha produït el canvi. El pensament, igualment, per si sol és buit; en efecte, uneix, distingeix i posa en relació els diferents estats de consciència, però no pot en pretendre absolut el valor objectiu dels seus productes.

Sensació i pensament són, per tant, dos elements constitutius de la cognició, que contribueixen diversament a la seva formació. La primera, en efecte, li forneix la matèria, el segon la forma; la primera li dona objectivitat, el segon la determina distingint i assimilant les sensacions i les percepcions entre elles. D'aquesta manera, la sensació resulta ser l'estat de consciència que es produeix per l'acció dels objectes sobre nosaltres; si no hi ha un objecte que actuï sobre els nostres òrgans sensorials no podem tenir una sensació, de manera que és aquesta la que ens dona els objectes. El pensament, en canvi, ordena i disposa la matèria donada per la sensació; cosa que pot fer com a conseqüència de les tres propietats fonamentals de la distinció, la semblança i la retentiva. Amb la primera propietat distingeix un estat de consciència dels altres, amb la segona reconeix un estat com a semblant a un altre anterior, i amb la tercera pot reproduir els estats passats després que hagi desaparegut la causa que els produïa. La cognició, així constituïda, revesteix les dues formes diferents de percepció i de concepte: la primera és una cognició

CONEIXEMENT, SUBSTÀNCIA, EXPERIÈNCIA

immediata produïda per la igual participació dels dos factors; la segona, en canvi, és una cognició mediata, produïda per una elaboració posterior de les dades de la percepció feta per mitja del pensament. Nosaltres, per tant, tenim dos elements i dues formes de la cognició: la sensació i el pensament, i la percepció i el concepte, amb el qual per saber quin és el valor de la cognició haurem d'examinar quin és el valor d'aquests quatre estats.

Abans però d'abordar aquesta recerca, que és l'objectiu d'aquest treball, cal que examinem què consisteix la qüestió del valor del coneixement. Hem dit que per cognició s'ha d'entendre l'estat de consciència que ens representa clarament i distintament quelcom objectiu. Per això la disputa sobre el valor de la cognició no podrà versar més que sobre l'abast de la representació objectiva d'aquell estat de consciència. La cognició pot ser absoluta o relativa, objectiva o subjectiva. Té valor absolut si la representació objectiva es refereix a un objecte existent fora de nosaltres independentment de nosaltres com és en si mateix; té valor relatiu, en canvi, si aquell objecte no és representat com és en si sinó com apareix a nosaltres. En el primer cas l'objecte és percebut i concebut amb els caràcters i les qualitats que té fora de la nostra consciència, és a a dir, el coneixem com és en si; en el segon cas, en canvi, és conegut i percebut com apareix a nosaltres, és a dir, coneixem només la modificació que la seva acció produeix en nosaltres. Per això la cognició absoluta pot anomenar-se també objectiva (de les coses en si) i la relativa pot dir-se també subjectiva (dels fenòmens), perquè amb la primera nosaltres creiem conèixer els objectes com són realment fora de nosaltres; amb la segona, en canvi, només en la mesura que modifiquen el contingut de la nostra consciència. Admesa la pri-

LA RELATIVITAT DEL CONEIXEMENT

mera opinió, en resulta clarament, sense ulteriors recerques, que la cognició té el caràcter de l'objectivitat, mentre que en canvi, si s'admet la segona opinió, resta per solucionar un altre interrogant, havent-se de veure com és possible que la cognició subjectiva i relativa a la nostra consciència pugui representar-nos uns objectes.

Vist així el punt sobre el qual descansa la qüestió del valor del coneixement, podem aproximar-nos a l'estudi d'aquest problema per donar una solució. Per fer-ho haurem d'examinar els elements i les formes de la cognició, de manera que puguem argumentar llur valor i podem, per tant, determinar quines de les dues opinions sobre el valor del coneixement s'ha d'acceptar.

2.— El primer element del coneixement és la sensació, que és l'estat psíquic originari, indiscomponible, del desenvolupament del qual provenen després els altres. Però la sensació no ens és mai donada aïlladament en la consciència; més aviat és una abstracció que prové de l'anàlisi dels estats psíquics, i especialment de les representacions, les quals es mostren compostes d'elements més simples als quals donem el nom de sensació. La sensació, per tant, es considera el canvi primari de la nostra consciència que resulta d'algun canvi extern que actua en nosaltres, amb tot, per buscar-ne el valor gnoseològic haurem de veure si en aquesta el nostre esperit es comporta activament o passivament. Ambdues opinions foren sostingudes pels diferents filòsofs d'ençà dels inicis de l'especulació. Així, Alcmeó diu que les sensacions passen pels sentits a través de canals, al cervell, que és la seu de l'ànima,¹ mentre que Heraclit sosté que les

---

¹ ZELLER, *Die Philosophie der Griechen*, Leipzig, 1875-82, vol. 1, pàg. 518.

CONEIXEMENT, SUBSTÀNCIA, EXPERIÈNCIA

sensacions sorgeixen de la trobada de dos moviments i que són el producte comú, per una banda de l'acció de l'objecte sobre l'òrgan del sentit, i per l'altra de l'activitat de l'òrgan, que assimila aquesta acció.¹ Empèdocles explicava la sensació per mitjà de l'emanació i dels porus, i deia que per tal que sorgeixi les parts que se separen de l'objecte han de tocar-se amb les parts homogènies de l'òrgan dels sentits, ja sigui que entrin pels porus o que en surtin per la mateixa via.² Demòcrit reconduïa la sensació als canvis que esdevenen en nosaltres per les impressions exteriors, que per mitjà de les emanacions produeixen un contacte directe o indirecte.³ Anaxàgoras també la considera un sofrir de l'ànima,⁴ i Protàgoras diu que sorgeix quan un objecte entra en contacte amb els nostres sentits, que el primer és actiu i els segons passius.⁵

Mentre que en la filosofia presocràtica són representades les dues tendències, però amb un predomini visible de la que sosté la passivitat de l'ànima, en la filosofia socràtica s'arriba a una doctrina intermèdia. Segons Plató la sensació apareix quan un xoc exterior produeix un moviment en el cos que es propaga fins a l'ànima per mitjà de la sang;⁶ i segons Aristòtil és un canvi produït en el perceptor per mitjà del percebut, de manera però que al primer no se li comunica el propi objecte, sinó el seu efecte.⁷ En la filosofia postsocràtica, en canvi, es torna a l'antiga oposició: per als estoics la sensació és un efecte de l'objecte sobre l'ànima;⁸ per a Epicur és produïda per la penetració en l'ànima

¹ *Ib.*, pàg. 652.

² *Ib.*, pàg. 723.

³ *Ib.*, pàg. 815-7.

⁴ *Ib.*, pàg. 908.

⁵ *Ib.*, pàg. 978.

⁶ *Ib.*, vol. II, pàg. 728, nota 1.

⁷ *Ib.*, vol. III, pàg. 533-5.

⁸ *Ib.*, vol. IV, pàg. 72.

LA RELATIVITAT DEL CONEIXEMENT

dels ídols dels cossos per mitjà dels sentits;¹ per a Antíoc és un canvi en nosaltres que manifesta allò del qual ha estat efectuat;² i per a Plotí l'ànima en la sensació no pateix ni és passiva, sinó que només ho és el cos.³

A l'edat mitjana els peripatètics confongueren el moviment d'Aristòtil amb la penetració de les imatges de Demòcrit i fundaren la teoria de les *species sensibiles* o *intentionales*, que eren subtils imatges corpòries que contínuament se separaven dels objectes, i per mitjà dels tubs nerviosos es portaven fins al *sensorioum comune*, on produïen la impressió. Aquesta teoria, encara que fos combatuda per Guillem d'Occam, durà tota l'edat mitjana.⁴

En la filosofia moderna torna l'oposició entre les dues escoles. Descartes diu que els moviments portats pels nervis al cervell exciten diversament l'ànima, unida íntimament amb el cervell; i aquestes diferents excitacions són les sensacions,⁵ que són un patir de l'ànima.⁶ Aquesta teoria és desenvolupada per Locke i per Condillac, dels quals el primer sosté que en la sensació la ment es comporta passivament,⁷ i el segon que l'esperit és passiu quan té una excitació sensible.⁸ La doctrina oposada sorgeix amb Malebranche, que afirma que la sensació es produeix per mitjà d'una causa ocasional com és el moviment corpori, amb el qual és una

¹ *Ib.*, vol. IV, pàg. 431.

² *Ib.*, vol. IV, pàg. 618.

³ *Ib.*, vol. V, pàg. 582.

⁴ VOLKMAN, *Lehrbuch der Psychologie*, Cöthen 1875, vol. I, pàg. 220.

⁵ DESCARTES, *Principia philosophiæ*, part IV, § 189.

⁶ DESCARTES, *Passions de l'âme*, Llibre I, § 17.

⁷ LOCKE, *Enquiry concerning human understanding*, Llibre II, cap. I, § 25, trad. al. en la Kirchmann's *Philosophische Bibliothek*, vol. I, pàg. 117.

⁸ CONDILLAC, *Traité des sensations*, part I, sec. II, § 11, trad. al. en la Kirchmann's *Philosophische Bibliothek*, pàg. 24.